

І.Б.Матяш, Ю.Ю.Мушка

Діяльність Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Угорщині: історія, спогади, архівні документи. – К.: Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2005. – 400 с. (Б-ка наук. щорічн. “Україна дипломатична”. – Вип.1).

Українська дипломатія як стратегічний напрям зовнішньополітичної діяльності нашої держави пройшла довгий і тернистий шлях розвитку – від становлення й самоствердження на право незалежного існування до побудови гуманістичного демократичного суспільства з багатовіковою самобутньою культурою й традиціями.

Історія діяльності вітчизняної дипломатичної служби, що базується на принципах мирного співіснування держав у соціумі та керується низкою практичних заходів, прийомів і методів, спрямованих на вирішення міждержавних проблем, сьогодні вийшла на новий концептуальний рівень гармонійного поєднання захисту національних інтересів із загальнолюдськими тенденціями цивілізованого світу.

Століття боротьби за свою незалежність, за національну ідею і свідомість були рушійною силою еліти українського народу та дієвим засобом формування суспільства. За це боролись українські дипломати в добу національно-визвольних змагань 1917–1921 рр.

Вивчення, аналіз та використання досвіду української дипломатичної історії, безперечно, слугуватиме не тільки повчальним уроком і свідченням важкої тривалої боротьби за незалежність нашої країни, а й репрезентує особистості в українській дипломатії – борців за державницьку ідею на міжнародному рівні.

Проте історія міждержавних дипломатичних стосунків, оприлюднена в опублікованих мемуарах дипломатів, збірниках дипломатичних документів, включаючи офіційне й неофіційне листування, а також залучення до наукового обігу архівів дипломатичних установ, завжди привертала увагу дослідників. Досить часто в цих документах можна віднайти ключ до розгадки багатьох подій, що визначали й визначають розвиток міждержавних відносин, геополітичний устрій світу та долю окремих держав.

Утвердження України на міжнародній арені як суверенної держави, її обґрунтоване прагнення посісти гідне місце в геополітичному просторі об'єктивно спричиняють підвищений інтерес до історичного минулого процесу державотворення, у тому числі й до першоджерел української дипломатії як надзвичайно цінної скарбниці позитивного історичного досвіду взаємостосунків з іншими країнами, традицій відстоювання національних інтересів на зовнішньополітичній арені, зрештою, як документальної спадщини, що вимагає ретельного вивчення й переосмислення сучасним поколінням вітчизняних дипломатів.

Якщо в переважній більшості країн світу дослідження історії національної дипломатії є цілком усталеною науковою проблемою й відбувається безперешкодно, то в Україні впродовж майже 70 років цей напрям історичних студій через відомі ідеологічні причини був фактично табуованим. Годі було в історичних працях навіть побіжно, бодай кількома реченнями, згадувати про те, що за часів Центральної Ради, Української Держави, УНР доби Директорії та ЗУНР – 30 УНР зовнішньополітичні інтереси України в Європі, на Кавказі та в США гідно представляли близько 30 дипломатичних установ, не кажучи вже про ґрунтовне висвітлення їхньої діяльності.

Зрозуміло, що із проголошенням незалежності України та відкриттям раніше недоступних для дослідників архівних документів і спецфондів наукових бібліотек, ситуація в цій царині змінилася на краще. Вагомих наукових праць, дисертаційних досліджень з історії української дипломатії написано порівняно небагато, але позитивні зрушення помітні.

Однією з найменш досліджених сторінок української дипломатії донедавна залишалася діяльність першого дипломатичного представництва в Угорщині – Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Угорщині, що діяла впродовж 1919–1924 рр. Тому поява в науковому світі видання, котре містить розгорнутий нарис про її історію й діяльність, безперечно, буде схвально сприйнята громадськістю, істориками, дипломатами. Із виходом книги є всі підстави стверджувати про усунення однієї із суттєвих прогалин в історії української дипломатії. Авторі книги – відомий учений, доктор історичних наук, професор, директор Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства Ірина Матяш та Надзвичайний і Повноважний Посол України в Угорській Республіці Юрій Мушка творчо й виважено поставилися до наукового висвітлення цієї теми. Заслужують на пильну увагу концептуальні підходи авторів до розкриття історії діяльності Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Угорщині, які ґрунтуються на комплексному використанні широкого спектра історичних джерел та їх об'єктивному аналітичному висвітленні, поєднанні евристичних, історіографічних, архівних, архео-

графічних підходів у дослідженні цього питання. За основу було взято значний масив першоджерел – архівних документів, що зберігаються в архівосховищах України, пересудім ф.3518 “Надзвичайна дипломатична місія УНР в Угорщині”, який до серпня 1945 р. зберігався в Чехословаччині в складі фондів Празького українського архіву, а згодом був перевезений до Києва; спогади співробітників місії та чільних діячів УНР, публікації в тогочасній пресі.

Відповідно до поставленого завдання – максимально достовірного відтворення п’ятирічної історії функціонування місії – упорядкована й структура видання. Книгу відкриває вступне слово, з яким до читачів звертаються міністр закордонних справ України Б.Тарасюк, міністр закордонних справ Угорської Республіки Ф.Шомоді та засновник і видавець наукового щорічника “Україна дипломатична”, директор Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв П.Кривонос. Зміст видання розкрито в чотирьох розділах – “Історія”, “Спогади”, “Архівні документи”, “Біографії”.

У першому розділі подано історіографію теми та розгорнуту історичну розвідку про умови й необхідність створення Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Угорщині, добір кадрів до неї, переїзд до Будапешта та, власне, п’ятирічний період діяльності.

У наступному розділі увазі читачів пропонується добірка фрагментів зі спогадів Миколи Галаґана, Володимира Сікевича, Дмитра Дорошенка, Володимира Дутки та Володимира Винниченка, пов’язаних із діяльністю місії. У цих спогадах містяться важливі відомості про окремі події та специфіку функціонування місії, включаючи побутові нюанси життя українських дипломатів у столиці Угорщини, характеристики окремих громадських діячів.

Третій розділ – “Архівні документи” – є ключовим у книзі. У ньому вміщено 172 документи, які відклалися в українських та зарубіжних архівах. Огляд документів фонду Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Угорщині дає підстави як для об’єктивної оцінки її діяльності, дослідження персонального внеску співробітників місії в започаткування та розвиток українсько-угорських відносин, так і для з’ясування маловідомих фактів з історії української дипломатії періоду Директорії УНР у цілому. Абсолютна більшість цих документів уперше вводиться до наукового обігу. В основному це офіційні документи, дипломатичне листування. Уміщено також невелику добірку статей із тогочасної преси, дотичних до теми дослідження.

Зазначимо, що другий і третій розділи також відкриваються розгорнутими історичними розвідками, в яких дається виважена оцінка спогадів і архівних документів як важливих джерел дослідження діяльності Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Угорщині.

Завершується видання розділом, в якому автори коротко висвітлили життєвий шлях перших українських послів в Угорщині – М.Галаґана та генерала В.Сікевича, їхній внесок у становлення українсько-угорських міждержавних відносин.

Авторів даної праці характеризує науково виважене, толерантне та об’єктивне ставлення до оцінки та подачі текстів документів. Усі вони публікуються зі збереженням орфографії, стилістики та пунктуації кожного з використаних джерел, що є цілком виправданим із погляду точного відтворення особливостей тогочасних комунікативних каналів. У заголовках відображено максимально повну інформацію про вид документа, час і місце його створення, адресата й адресанта. Зафіксовано також усі вставки та маргіналії. Кожен розділ завершується посиланнями на використані джерела й, у разі необхідності, коментарями до текстів.

Не можна оминати увагою й надзвичайно вдалий підхід до оформлення видання. Цю опатно видану книгу приємно брати в руки. У ній все продумано до дрібниць: і оригінально оформлені колонтитули, і форзаці, і коментарі до документів. Видання щедро ілюстроване унікальними світлинами, абсолютна більшість з яких публікується вперше. Вдалим прийомом можна вважати й виділення курсивом в авторських текстах цитат із першоджерел.

На нашу думку, до такого ґрунтовного наукового видання варто було б додати іменний та географічний покажчики, які значною мірою підвищили б інформативність праці. Але в цілому можна констатувати, що творча співпраця відомого історика, професора І.Б.Матяш та дипломата Ю.Ю.Мушки дала чудовий науковий результат, стала помітним внеском в історію української дипломатії. Рецензоване видання – це гідна данина пам’яті українським дипломатам, які, попри скрутні фінансові й матеріальні умови діяльності, гідно обстоювали інтереси України в Угорщині.

Рецензоване видання започаткувало нову й вельми перспективну, на наш погляд, серію “Бібліотека наукового щорічника “Україна дипломатична””. Сподіваємося, що в цій серії побачать світ і наступні видання, котрі розкриють перед читачами мовою

архівних документів інші маловідомі сторінки історії української дипломатії. Адже тут – величезне “незоране поле” для дослідників (не рахуючи доби Гетьманату, тільки протягом 1919 р. було створено 5 посольств, 17 надзвичайних дипломатичних місій, 6 консульських установ, що представляли Україну в інших державах світу). Рецензоване видання за науковим рівнем та оформленням слугуватиме взірцем для наступних видань з історії української дипломатії.

Безперечно, книга стане в пригоді не лише історикам, але й слухачам Дипломатичної академії України при МЗС, студентам Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, багатьом читачам, небайдужим до історії свого народу, становлення української державності й утвердження України у світовому співтоваристві.

І.Н.Войцехівська (Київ)

Р.Офіцинський

Політичний розвиток незалежної України (1991–2004) в аспекті європейської ідентичності (на матеріалах періодики Заходу). – К.: Інститут історії України НАН України; Ужгород: Гражда, 2005. – 468 с.

Рецензована монографія доцента кафедри історії України Ужгородського національного університету Романа Офіцинського є однією з успішних спроб скрупульозного дослідження історичного процесу в нашій незалежній державі. Вона підсумовує інтенсивну кількарічну розробку вченим цієї проблематики, що засвідчують також його численні публікації в науковій періодиці.

Структура книги обумовлена авторським розумінням предмету дослідження й складається зі вступу, семи розділів, поділених на підрозділи та параграфи, висновків, списку джерел і додатків. У монографії зроблено аналіз базових складників європейської парадигми політичної історії незалежної України. Автор доводить, що політичні зміни 1991–2004 рр. не лише детерміновані внутрішніми потребами постсоціалістичної модернізації суспільства, а й корегуються через інформаційно-аналітичні, дипломатичні та зовнішньоекономічні інструменти розвинутих країн.

Дослідник намагався зібрати воедино низку взаємопов'язаних аспектів. З одного боку, ідеться про “вестернізаційний стандарт”, глибоко закорінений у масовій свідомості певного цивілізаційного поля. А, з іншого, україноцентрична історія незалежної України, написана Р.Офіцинським на західних джерелах, руйнує схоластичні схеми й нав'язані інтерпретації. Приміром, автором визначено основні дискусійні проблеми української історичної спадщини. Відповідно в 1991–2004 рр. на Заході помітна еволюція в напрямку відмови від колишніх довготривалих ідейних упереджень та стереотипів (генонцид, колабораціонізм).

Розглянувши історико-теоретичні узагальнення й увівши в науковий обіг корпус нових історичних джерел (ресурси Інтернету), Р.Офіцинський цілком доречно звернув детальну увагу на важливі аспекти українського державотворення в 1990-х та на початку 2000-х рр. Ним уведено до наукового обігу значний комплекс ґрунтовних публікацій періодичних видань Західної Європи й Північної Америки, що регулярно висвітлюють різні аспекти політичного розвитку незалежної України.

В інтерпретаціях автора домінують історичні коментарі, виконані на міждисциплінарному рівні та у взаємозв'язку з економічними, соціальними й культурними тенденціями. Тому адекватність застосованих назв і термінів на стику дисциплін гуманітарного циклу (історія, політологія, економіка, право, філософія) становить інтерес. Зокрема дано оригінальну трактовку співвідношення ключових понять “постсоціалістична”, “пострадянська” та “посткомуністична” фази розвитку, “європейська парадигма” й ін.

Дослідник розширив і суттєво доповнив науково встановлену систему соціальних фактів про хід політичних змін в Україні від дипломатичного визнання (грудень 1991 р.) до помаранчевої революції (листопад–грудень 2004 р.). Він заповнив фактологічні прогалини в історичному контексті (“мовна війна” 2000 р., закриття ЧАЕС, касетний скандал, візит Папи Римського 2001 р., розстановка сил та динаміка політичної боротьби 2003–2004 рр.).

Власне кажучи, це перше в історичній науці комплексне дослідження незалежної України через призму її відповідності закономірностям розвитку західної цивілізації. При цьому виявлено кореляційну специфіку між світовими процесами глобалізації й пошуками сучасними українцями нових форм ідентичності (національної, мовної, регіональної,